

STREEKCULTUUR & NATUUR

TOEN & NU

An Englishman in Nijverdal

Het is een aardige gedachtenoefening: als je mensen met een buitenlandse achtergrond wegdenkt uit de geschiedenis van de Twentse textiel, wat houdt je dan over? Meetbaar is het antwoord niet meer. Duidelijk is echter wel, dat er zonder al die mensen van over de grens flinke gaten in het regionale textielverleden zouden vallen. Niet alleen vanwege de honderden Spanjaarden, Italianen of Turken die in later jaren de fabrieken vulden, maar met name vanwege de Duitsers, Belgen en Engelsen die aan de wieg van deze ooit zo grote industrietak stonden.

Wat als Thomas Ainsworth kort na 1830 niet met zijn schietspoel naar Goor en Nijverdal was gekomen en de Belg Charles de Maere niet naar Enschede? Of wat als de Van Heeks en de Geldermannen of Spanjaards rustig op hun Duitse geboortegrond waren gebleven?

Over die grote namen van de Twentse textiel is volop geschreven, over de kleinere Salvatore's, Achmeds en al die anderen nog nauwelijks. **Reggesproake**, blad van de Historische Kring Hellendoorn-Nijverdal, belicht in het januarinummer iemand uit die groep van anonieme werkers: de Engelsman William Atkin.

Atkin, die nabij Manchester was geboren, woonde in de jaren 60 van de negentiende eeuw met vrouw en zoon in Zuna. Hij was zengerbaas bij de Nederlandse Stoomblekerij in Nijverdal. Zegen was het weg-schroeven van te lange vezels op nieuw weefsel, een precisiewerkje.

Hij moet bij de kleine groep Engelsen hebben gehoord die huis en haard verlieten voor een bestaan in Twente. De beginnende textiel was op dat moment nog erg van Britse instructeurs en technici afhankelijk, die hun kennis en vaardigheden aan Twentse arbeiders overdroegen. Reggesproak schreef er al eerder over, in een poging beter zicht te krijgen op de rol en betekenis van die Engelsen.

Over William Atkin (1822-1899) is overigens niet veel bekend. Al haalt hij een keer de krant. In 1865 meldt de *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant* dat hij 25 gulden heeft gevonden en het geld later keurig - 'en zonder belooning' - aan de rechtmatige eigenaar heeft teruggegeven.

Andere sporen heeft hij nauwelijks nagelaten. Hoewel hij, anders dan de meeste Engelsen en anders ook dan zijn zoon James, niet terugkeert naar zijn geboortegrond. Atkin blijft, verliest in 1873 zijn vrouw Hannah en hertrouwt zes jaar later met de 32-jarige verloskundige Kornelia Janse, met wie hij nog een dochter krijgt.

Hij sterft in 1899 en wordt op het kerkhof aan de Ninaberlaan in Hellendoorn begraven. Zijn eerste vrouw rust dan al jaren ver van Manchester. Op het kerkhof in Rijssen, onder een steen met Engelse tekst: *'In affectionate remembrance of Ann the beloved wife of William Atkin of Nijverdal Holland'*.

Een 'Englishman' in Twente die, als zoveel 'gewone mensen' in die tijd, grotendeels in de mist van het verleden is verdwenen.

G.L.V.

Het is geen Esperanto voor Nedersaksische streektaalen. Maar een hulpmiddel voor Duitse en Nederlandse 'platproaters' om elkaar ook op schrift te begrijpen. Martin ter Denge hielp een uniforme spelling te maken voor tussen Veluwe en Oostzee: de Nysassiske Skryvwyse.

Gerard Lage Venterink

Hij wil de belangrijkste kans op misverstanden bij voorbaat uitsluiten. „Onze 'skryvwysse' is geen uitspraakvoorschrift. Alle Twentenaren, Achterhoekers of Sleeswijk-Holsteiners kunnen gewoon hun eigen Twentse, Achterhoekse of Holsteinse uitspraak gebruiken zoals ze dat gewend zijn. Dit is alleen maar een hulpmiddel, zodat al die groepen die een Nedersaksische taal praten, elkaar ook nog begrijpen zodra ze iets opschrijven.”

Nu is dat niet het geval, zegt Martin ter Denge, Rijssenaar, overtuigd platprater en -schrijver. Reden: Twentenaren of Lübeckers, Achterhoekers of Emslanders proberen met hun geschreven taal zo dicht mogelijk bij hun gesproken taal te komen. „Als je dan met 'kunnigheid' over de grens schrijft, is het onnodig moeilijk elkaar te begrijpen”, zegt Ter Denge.

De landsgrens die het Nedersaksische taalgebied doorsnijdt, maakt de hindernissen ook nog groter. De manier waarop Noord-Duitse en Nederlandse 'platproaters' hun taal schrijven, is gekoppeld aan hun respectievelijke nationale talen. „Wij passen in het Twents een Nederlandse spellingsafrondding toe, terwijl de Duitsers bij het schrijven van het hoog-Duits uitgaan. Daardoor is het Twents of Gronings voor Duitse platsprekers vaak moeilijk te lezen. En omgekeerd is het plat-Duits voor ons lastig. Dat we eigenlijk dezelfde taal spreken, verwatert hierdoor.”

De oplossing is eigenlijk simpel, stelt Ter Denge, die Engels studeerde en een master interculturele communicatie heeft. „Wij moeten ons Nederlandse brilletje bij het schrijven

van de Nedersaksische taal afzetten en de Duitsers hun Duitse 'Brille'.”

De Nysassiske Skryvwysse, waaraan ter Denge de afgelopen 1,5 jaar met jonge, universitair geschoolde platliefebbers uit Nederland, Duitsland en Finland werkte, is een poging daartoe. „Het is een middenweg voor platschrijvers aan beide kanten van de grens. We hebben geprobeerd de voor alle Nedersaksische dialecten meest herkenbare schrijfwijze te vinden.” Een esperanto voor het Nedersaksisch is het niet, zegt Ter Denge.

Zelfs mensen die goed Twents spreken kunnen die taal niet schrijven

— Martin ter Denge

„Esperanto is ook een spreektaal. Dat is dit niet. Dit is eerder als het Bokmål in Noorwegen, de officiële Noorse schrijftaal die de vele Noorse dialecten verbindt door voor al die dialecten een begrijpelijke schrijfwijze te bieden, terwijl ze gewoon hun eigen uitspraak houden.”

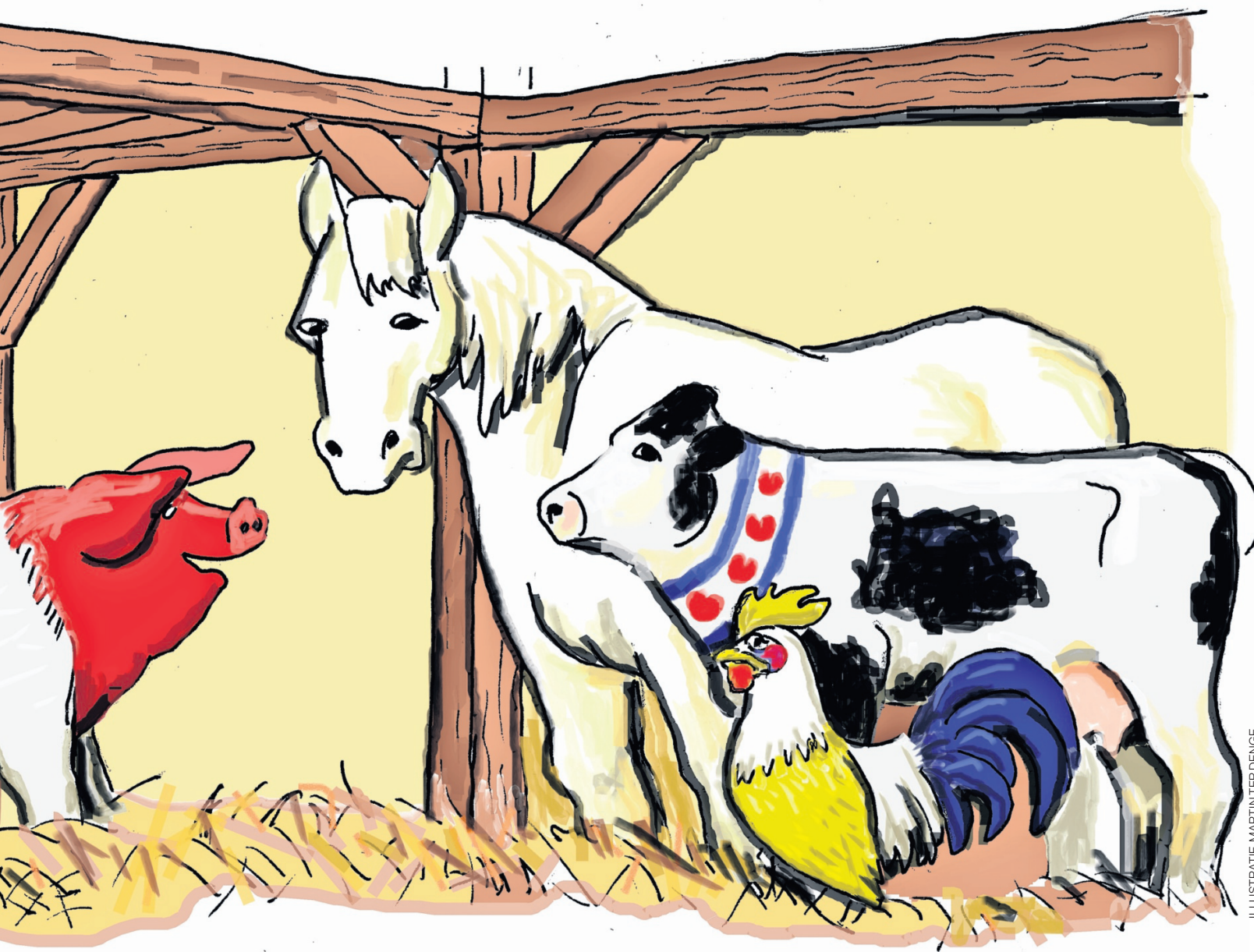
Middeleeuwen

Voor de Nysassiske Skryvwysse putten de makers uit alle Nedersaksische dialecten. Verder grijpen ze terug op het middeleeuwse oud-Saksisch, waaruit de Nedersaksische streektaalen voortkomen. „Zo kun je ook in de schrijfwijze beter het gezamenlijke en eigene laten zien van die talen. Anders lijkt het op het Nederlands of op het Duits.”

De Nysassiske Skryvwysse onderstreept bovendien dat de gebieden waar Nedersaksische dialecten worden gesproken, historisch en cultureel gezien veel gemeen hebben, stelt Ter Denge. „Het was in de tijd van de Hanze een taal waarmee je van Borsculo tot Stockholm overal begrepen werd. Een gebied zo groot, dat Nederland er makkelijk drie keer in past.”

En dat besef is belangrijk. „Twente is maar een beperkt deel van dat gebied. Als je weet dat je bij een veel

ny öäre språke leard hadden

"Wy woant hyr toch allemål up ne buurderye? Düs müt ylöde allemål knörren."

groter taalgebied hoort, ga je die taal ook eerder gebruiken. Het geeft een taal extra status als je weet dat je er over de grens zaken mee kunt doen en dat er een lange, belangrijke geschiedenis mee verbonden is, zoals dat bij het Nedersaksisch het geval is."

Dat inzicht ontbreekt doorgaans en dat ergert hem, geeft hij toe. „Het Twents wordt te vaak alleen van stal gehaald als het grappig of grof moet zijn. Dat het een oude handelstaal met een lange geschiedenis is, weten mensen niet. Het is een serieuze taal die je ook gewoon kunt gebruiken om over het nieuws, de economie of muziek te praten."

Iets dat Ter Denge zelf laat zien op zijn site wearldsproake.nl, waar hij in de 'Nysassiske' spelling muziek of films als *Black Panther* ('y mut em seen hebben') bespreekt, meldt dat Trump jaarlijkse een militaire 'uptocht' als in Frankrijk wil of dat de 'sister (van de) Noord-Koreaanske leyder by et oapeningsvertöön van de Olympiske Spöllen' opduikt.

Onderwijs

Het is een van de mogelijkheden om de Nysassiske Skryvwyse te promoten. De makers van de spelling willen

Ne seltsame skryvwyse dey ik hyr bruke

De Nysassiske Skryvwyse is momenteel al te vinden op enkele plekken op internet. Inclusief pagina's op de Nedersaksische Wikipedia met gedetailleerde uitleg over schrijf- en spellingsregels.

Wie ernaar kijkt heeft aanvankelijk het idee - met al die accenten op de klinkers - naar een Scandinavische taal te kijken. Dat is ook de kritiek die hier en daar op internetfora geuit wordt: de schrijfwijze is geconstrueerd, heeft geen band met wat er in de verschillende Nedersaksische regio's aan officiële spellingen gegroeid is en heeft maar een beperkte meerwaarde: waar Duitse en Nederlandse 'platproaters' schriftelijk communiceren.

Ter Denge: „We weten wel hoe 'krang' of koppig iedereen hier is. Maar dat heeft het plat tot op heden niet kunnen redden van een sterke teruggang. Dit is een voorstel om spelling op een moderne, voor het hele gebied geldende manier aan te pakken."

Hij zegt dat er inmiddels ook belangstelling voor is. Ter Denge mocht zijn plannen onlangs ontvouwen op een streektaalsymposium in Beckum. Hij kreeg positief gestemde mails van Herman Finckers en Willemijn Zwart en Harrie Scholtmeijer van de IJsselakademie. „Voor al jongeren zie ik er al mee oefenen. En Daniël Lohues heeft ook al belangstelling getoond."

Uitleg over de Nysassiske Skryvwyse is te vinden op https://nds.wikipedia.org/wiki/Nysassiske_Skryvwyse. Op de site wearldsproake.nl wordt de spelling gevolgd, net als op de Facebookpagina <https://www.facebook.com/wearldsproake>

verder een eigen website en een woordenboek ontwikkelen waarop mensen kunnen leren hoe het werkt. En hulp zou er ook van het onderwijs moeten komen.

„Het is sowieso gek hoe weinig aandacht daar nog steeds is voor de eigen taal. Er is een groot analfabetisme in Twente. Zelfs mensen die goed Twents spreken, kunnen die

taal niet lezen of schrijven, omdat ze dat op school nooit hebben geleerd."

Met de Nysassiske Skryvwyse kun je dat ook aanpakken en tegelijk een uniforme spelling voor het hele Nedersaksische gebied, aan beide kanten van de grens, bevorderen. „Zo kun je ook echt laten zien dat de cultuur en taal van dat gebied groter zijn dan alleen maar Twente."

Te hooien te gras

Cursus Twentse taal en cultuur

Museum TwentseWelle en de Volksuniversiteit Hengelo verzorgen in maart en april een cursus Twentse taal en cultuur. Zes maandagavonden wordt aandacht besteed aan de geschiedenis van het Nedersaksisch, grammatica, spelling, verhalen en gedichten. Ook het vertalen naar het Nederlands, het lezen, de woordenschat en spreekwoorden en gezegden komen aan bod. De cursus is in het ROC Twente in Hengelo.

■ Info of aanmelden: rocvantwente.nl/voor-volwassenen/vrije-tijd/twentse-taal-en-cultuur of h.nijhuis@twentsewelle.nl

Lezing Harry Nijhuis over belang Twents

Maart is de maand van de streektaalen. De Twentse streektaalconsulent Harry Nijhuis verzorgt op 6 maart een lezing voor het Nivon Hengelo. Het thema: 'Döt 't Twents der nog too?' Uit onderzoek blijkt dat veel inwoners van de streek het Twents nog dagelijks gebruiken. Nijhuis gaat in op vragen als: hoe vanzelfsprekend is dat? Waarom is het dialect in de huidige tijd nog belangrijk? Wat zegt de streektaal over onze identiteit en cultuur?

Om 20.00 uur in het Nivon-centrum aan de Lodewijkstraat 1. Entree: 6 euro; Nivon-leden betalen 5 euro.

Algerak te gast bij De Dree Marken

De muziekgroep Algerak luistert de jaarlijkse dialectavond van historische vereniging De Dree Marken op. De groep, bekend in de wereld van de streektaalmusiek, brengt liedjes in het Twentse dialect. Soms zijn het eigen teksten op bekende covers, maar ook zelfgeschreven composities en teksten komen voorbij.

Verder treden kinderen van de Lutterse basisschool op met een eigentijdse uitvoering van *Antoon op 'n Bok*. Ook wordt een verhaal gelezen van Jan Swennenhuis, de verhalenverteller, schrijver en columnist, die in 2016 overleed. Tenslotte is er een quiz waarin de kennis van het Twents bij het publiek wordt getest.

■ De dialectavond van De Dree Marken is 7 maart in dorpsshoes Erve Boerrigter in De Lutte. Aanvang 19.30 uur, toegang gratis.

Boekenmarkt in Stadsmuseum Almelo

Liefhebbers van boeken over Twente, de Twentse industrie, Overijssel, taal, kunst en van Duitstalige boeken kunnen morgen in het Stadsmuseum Almelo terecht. Het museum houdt dan van 13.00 tot 17.00 uur een boekenmarkt waar boeken die het museum dubbel heeft, te koop worden aangeboden. De boekenmarkt in het museum aan de Prinsenstraat is gratis te bezoeken.